

Vallan paradoksit

Taktisten aspektien tarkastelu neuvotteluissa Etelä-Afrikan demokratisoinnista

MARJO TAMMINEN

ABSTRACT
The Paradoxes
of Power
in South Africa's
Political
Transition

This article will examine some of the paradoxes of power raised by the power-dependence theory of bargaining in the context of South Africa's political transition. Paradoxes of power are understood as contingent outcomes of power usage and manipulation in the dynamic and tactical arena of negotiations. This article explores the paradoxes that emerged from the bargaining process between the ANC and South African government over the period 1990-94. Paradoxes of power support the argument that bargaining politics should be viewed as a net of contingent events. Giving up power at one stage may turn into a power advantage for a certain party later, just as using power in one situation may weaken that party's power position in another context and so forth. Paradoxes highlight the unpredictability and contingency of political change and dispute some of the typical assumptions about negotiations, e.g. that a party of superior power is likely to win in bargaining. Power-dependence theory is seen as an interesting analytical tool in the context of the South African bargaining experience, as it helps to draw attention to the surprising, unintended, contingent aspects of transition. I will argue that tactical wisdom cannot eliminate uncertainty from the power play but, more importantly, may hold answers for the enhancement of stronger power positions in negotiations through mutual benefit.

1. Keskinäinen riippuvuus vallan suhteen neuvottelujen lähestymistapana

Tässä artikkelissa keskeinen tarkastelun kohde on vallan paradoksit: vallankäytöllä voi olla arvaamattomia seurauksia pitkällä aikavälillä, mitä analysoin Etelä-Afrikan Kansalliskongressin (ANC) ja Etelä-Afrikan hallituksen vuosina 1990-94 käymien neuvottelujen yhteydessä. Neuvottelut kohdistuivat Kansallispuolueen johtaman autoritaarisen, rotusortoon perustuvan ylivallan päättämiseen ja demokraattisen hallituksen perustamiseen. Esimerkein näistä neuvotteluista pyrin ennen kaikkea tuomaan esiin, kuinka neuvottelutilanne näyttäytyy kontingenttina taktisten siirtojen sarjana vaikeuttaen neuvottelijoiden laskelmointia ja

päätöksentekoa.

Tarkastelen S.B. Bacharachin ja E.J. Lawlerin valtariippuvuus-teorian pohjalta joitain ANC:n ja Kansallispuolueen neuvottelustrategioita ja taktisia valintoja. Neuvotteluteorian mukaisesti osapuolten riippuvuus toisistaan ymmärretään neuvottelusuhteen edellytykseksi, ja tarkoitus on osoittaa, millaisia vaihtoehtoja riippuvuussuhteen manipulointi neuvottelijoille tarjosi suhteellisten valtaosuuksiensa kasvattamiseksi vastapuoleen nähden. Huomion keskipiste tässä artikkelissa on nimenomaan teorian perusoletusten esittelyssä eikä niinkään Etelä-Afrikan empirian selvittämisessä: tarkempi dokumentaatio tapahtumista ja tulkinnoista löytyy pro-gradu työstäni *Contingencies of Po-*

litical Transition in South Africa 1990-1994: Analysis of Tactical bargaining between the African National Congress and South African Government, joka pureutui neuvottelujen kään- teisiin varsin yksityiskohtaisesti.

Valta on se oleellinen työkalu, jonka avulla tietoisesti toimivat neuvottelijat tulkitsevat neuvotteluasetelmaa ja jonka perusteella he tekevät taktisia valintoja, myös ja nimenomaan silloin kun he eivät kykene täydellisesti arvioimaan neuvottelutilannetta (Bacharach and Lawler 1984, 43). Bacharachin ja Lawlerin post-weberiläinen riippuvuusteoria käsittelee valtaa avaimena neuvottelukontekstin, -prosessin sekä -tuloksen analysoimiselle. Teorian mukaan valta tulisi ymmärtää käsitteenä, jonka kautta neuvottelijat – tietoisina tai ei sen ulottuvuuksista – tulkitsevat ja analysoivat neuvotteluasetelmaa ja toimivat tietoisina päätöksentekijöinä. Bacharachin ja Lawlerin mukaan vallan käsitettä ei pidä tarkoin määritellä, vaan sitä on käsiteltävä heuristisena konseptiona, joka mahdollistaa tarkemmin määriteltävissä olevien ajatusten kehittelyn. Tämä puolestaan luo pohjan neuvottelujen kriittisemmälle tutkimukselle, mikä tekee oikeutta tutkittavien ilmiöiden kompleksille luonteelle.

Teoria tarkastelee valtaa taktisesta näkökulmasta korostaen potentiaalista valtaa ja sen hyödyntämistä. Taktinen lähestymistapa korostaa osapuolten neuvottelusuhteen aktiivisia ja tilannetta muuntavia ominaisuuksia. Neuvottelutaktiikat puolestaan voivat vaihdella taivuttelemisesta, huijaamisesta, taktisista myönnytyksistä ja argumentoinnista koersiiviseen vallankäyttöön. Taktinen toiminta on dynaaminen prosessi, jonka kautta neuvottelijat yhdistävät vallankäytön ja lopputulokseen pyrkimisen. (Bacharach and Lawler 1984, 46-47.) Näin ollen lopputulos määräytyy taktisen toiminnan perusteella ja säilyy epävarmana ja avoimena neuvottelujen ajan. Toisin sanoen oleellista on, että lopputulos ei ole välitön seuraus osapuolten neuvotteluvallasta vaan osapuolten vahvuudella voi olla jotain, mutta ei välttämättä mitään vaikutusta lopputuloksen muotoutumiselle: vahvempi osapuoli ei välttämättä pysty saanelemaan neuvottelujen lopullista tulosta.

Osapuolet pyrkivät analysoimaan keskinäisen suhteensa valtatasapainoa kyetäkseen rakentamaan, sovitteluun ja muokkaamaan

taktista toimintaansa asianmukaisesti. Tieto vastapuolen vallan rajoista, taktisista suunnitelmista ja päämääristä on puutteellista, mutta siitä huolimatta osapuolen oma taktinen toiminta rakentuu sen varaan. Ottaen huomioon vastapuolen mahdollisuuden keskeyttää neuvottelut neuvottelijoiden suurin ongelma on maksimoida taktinen nokkeluus optimaalisen lopputuloksen saavuttamiseksi, kuitenkin siten, että taktiikat eivät vaaranna sopimuksen syntymistä. Potentiaalinen neuvotteluvallasta ei ole staattinen ja vakaa ilmiö, mikä antaa neuvotteluille virtaavan ja kaksinaisen luonteen. (Bacharach ja Lawler 1984, 49-50.)

Teoria ymmärtää neuvotteluvallan olevan luonteeltaan subjektiivista. Tällä tarkoitetaan sitä, että tärkeämpää kuin objektiivisen vallan lähteet – kuten ANC:n massakannatus ja Kansallisspuolueen valtiovalta – on, kuinka osapuolet pystyvät manipuloimaan ja muuttamaan toistensa käsityksiä objektiivisesta valta-asetelmasta. Sen sijaan valtasuhteiden pysyvämpi muuttaminen on usein työlästä ja aikaa vievää. Teorian mukaan osapuolet voivat parantaa neuvotteluvallastaan taktikoimalla siten, että valtasuhteista luodaan tietty, haluttu kuva opponentille. Vastapuolen subjektiivisten käsitysten muuttamisen oletetaan olevan yhtä tehokasta kuin muutoksen tuottamisen "objektiivisissa" valtasuhteissa. Tämän mukaisesti neuvottelijoiden haasteena on kääntää objektiivinen valta ja objektiiviset rasitteet taktiseksi toiminnaksi ja omaksi eduksi neuvottelupöydässä. (Bacharach ja Lawler 1984, 48-49, 51)

Neuvottelusuhde syntyy kun vähintään kaksi osapuolta tunnustavat tai myöntävät, että heidän subjektiivisten ja jossain määrin vastakaisten tavoitteidensa saavuttaminen riippuu tietyistä vastapuolen hallussa olevista voimavaroista. Siten voimavarojen epätasainen jakaantuminen ja kilpailu niiden hallinnasta tekevät osapuolille yhteistyön ja neuvottelut mielekkääksi (Lawler ja Bacharach 1986, 197-198). Neuvottelusuhde perustuu täten samanlaisesti konfliktiin ja keskinäiseen riippuvuuteen: osapuolet eivät kykene saavuttamaan asettamia tavoitteita ottamatta toisiaan huomioon (Bacharach ja Lawler 1984, 79). Tämän mukaisesti valtariippuvuusteoria olettaa, että neuvotteluissa osapuolen valta perustuu siihen, kuinka riippuvainen vastapuoli

on toisen osapuolen kontrolloimista voimavaroista. Neuvottelijoiden riippuvuus toisistaan taas puolestaan määräytyy siten, kuinka paljon osapuolilla on vaihtoehtoisia suhteita päämääriensä saavuttamiseksi ja kuinka sitoutuneita osapuolet ovat neuvotteluille asettamaansa päämäärään. (Lawler ja Bacharach 1986, 191, 197-198.)

Ensimmäinen ulottuvuus, joka määrittelee osapuolten riippuvuussuhdetta, koskee neuvottelijoiden vaihtoehtoja tiettyjen päämääriensä saavuttamiseksi. Jos neuvottelijaosapuolen päämäärä on ainoastaan saavutettavissa tekemällä yhteistyötä vastapuolen kanssa, edellisen riippuvuus vastapuolesta kasvaa, mikä puolestaan vahvistaa vastapuolen valtaa neuvottelusuhteessa. Vastapuoli voi käyttää hyväksi tietoa toisen vaihtoehtojen heikkoudesta ja muuntaa sen taktiseksi toiminnaksi vahvistaakseen omaa asemaansa toisen kustannuksella (Bacharach ja Lawler 1986, 61, 79).

Keskinäisen riippuvuuden toinen määre on sitoumus, joka viittaa siihen tärkeyden asteeseen, jonka neuvottelijat liittävät neuvottelujen lopputuloksen saavuttamiseen. Myös tämä ulottuvuus tarjoaa neuvottelijoille tärkeän taktisen keinon toistensa valtakäsitysten manipuloinniseksi. Vahvalla sitoumuksella subjektiiviseen päämäärään voi olla taktisessa mielessä epäsuotuisa vaikutus osapuolen neuvotteluasemaan, koska tavoitteiden (joita vastapuoli jossain määrin hallitsee) saavuttaminen vaatii yhteistyötä vastapuolen kanssa. Jos ja kun vastapuoli oivaltaa käyttää toisen osapuolen riippuvuutta hyväkseen, se saattaa onnistua neuvottelemaan hyvän kaupan itselleen kiristämällä toiselta tärkeitä myönnytyksiä (Bacharach ja Lawler 1984, 63-64). Tämä perustuu oletukseen, että osapuolen, joka on vahvasti sitoutunut päämäärään, voi olettaa helposti myöntyvän toissijaisissa asioissa säilyttäväkseen keskeisen tavoitteensa saavutettavuuden.

Tiivistäen: neuvotteluteoria esittää, että osapuolen neuvotteluvallan pitäisi olla sitä vahvempi mitä vähemmän vastapuolella on vaihtoehtoja ja mitä sitoutuneempi vastapuoli on lopputulokseen. Siten neuvottelutilanne ymmärretään jatkuvaksi valtakamppailuksi, jossa neuvottelija yrittää vahvistaa valta-asemaansa lisäämällä vastapuolen riippuvuutta hallitsemistaan voimavaroista tai heikentämällä vastapuolen

valtaa vähentämällä omaa riippuvuuttaan vastapuolesta. (Lawler and Bacharach 1986, 193, 199)

Valtatasapaino samoin kuin neuvottelusuhteet pysyvät epävakaina ja alttiina heilahduksille osapuolten taktisen kanssakäymisen suuntaa ja kehitystä seuraten. Tämän mukaisesti neuvottelijoiden keskinäisen vallan tai riippuvuuden aste saattaa heiketä tai vahvistua. Edelleen, muutos neuvottelijan vallan suhteen saattaa vaikuttaa negatiivisesti tai positiivisesti vastapuolen valtaan. Tämä käsitys muuttuvasta "kokonaisvallasta" (osapuolten riippuvuuden summa) neuvottelusuhteessa sisältää käsityksen neuvotteluista, joka nojaa valtasumman vaihtelevuuteen. Tämän pohjalta voidaan erottaa kokonaisvalta sekä absoluuttinen ja suhteellinen valtaisuus. Absoluuttinen valtaisuus viittaa neuvottelijan valtaan, joka on riippumaton vastapuolen vallasta. Koska neuvottelijan valta perustuu riippuvuuteen toisesta osapuolesta, esimerkiksi ANC:n absoluuttinen valtaisuus viittasi siihen, kuinka riippuvainen kansallispuolueen muodostama hallitus oli ANC:n hallitsemista voimavaroista kuten legitimitetistä. Suhteellinen valtaisuus puolestaan viittaa osapuolten keskinäisen riippuvuuden suhteeseen. (Bacharach and Lawler 1984, 65, 67-68.)

Valtasumman muuttuvuuden relevanttius neuvotteluissa tulee esiin erityisesti suhteellisen ja kokonaisvallan tarkastelun kautta: muutos valtasuhteessa voi vaikuttaa valtaosuuksien kokonaisuuteen, kun taas suhteellinen valta voi pysyä samalla tasolla. Valtaosuuksien kokonaisuus voi kasvaa tai vähentyä sillä edellytyksellä, että suhteellinen valta voimistuu tai heikentyy samassa suhteessa. Tämän asetelman vastakohta on nollasummatilanne, jonka mukaan valtaosuuksien kokonaisuus on vakaa ja muuttumaton: toisen osapuolen vallan vahvistuminen tai heikentyminen aiheuttaa täsmälleen vastakkaisen muutoksen vastapuolen vallalle ja neuvottelusuhteet on negatiivinen siinä mielessä, että molemminpuolisen edun saavuttaminen on poissuljettu. (Bacharach and Lawler 1984, 67.)

Etelä-Afrikan tapauksessa neuvottelut ja poliittinen muutos saivat alkunsa molemminpuolisen umpikujan tunnistamisesta (Zartman 1995, 147). Valkoista vähemmistöä edustavan hallituksen valta perustui valtiovallan rakentei-

den hallintaan, mitä toisaalta murensi legitimitetin puuttuminen mustan enemmistön keskuudessa. Huolimatta ANC:n johtaman apartheidin vastaisen liikkeen kamppailusta, jonka valta puolestaan nojasi eteläafrikkalaisten enemmistön kannatukseen ja kansainvälisen yhteisön tukeen, hallitus oli kestänyt neljä vuosikymmentä suhteellisen horjumattomana. Kuitenkaan kumpikaan osapuoli ei ollut tarpeeksi vahva voittaakseen hegemonisia tavoitteitaan ja toisaalta kumpikaan ei ollut osoittautunut tarpeeksi heikoksi ollakseen vastapuolen kukistetavissa. Osapuolet joutuivat tahoillaan arvioimaan uudelleen poliittista strategiaansa ja yhteisestä sopimuksesta konflikti siirrettiin käsiteltäväksi neuvottelupöytään. Tämä oli laskelmoitu siirto eikä suinkaan epäonnistumisen myöntäminen subjektiivisten tavoitteiden osalta.

Molemmat osapuolet odottivat päätöksen hyödyttävän heitä enemmän kuin voimapeli umpikujasta käsin. Hallitus laskelmoi voitavansa neuvottelujen kautta uutta poliittista kannatusta, jonka avulla olisi mahdollista legitimoida vallanjakoa demokratian muotona ja paikka uudessa hallituksessa enemmistöä edustavan ANC:n kanssa. ANC puolestaan laskelmoi poliittis-moraalisen vahvuutensa riittävän enemmistövaltaisen demokratian pystyttämiseen. Molemmat olivat sitoutuneita asymmetristen, demokraattisten päämääriensä saavuttamiseen, tosin ANC siinä mielessä vahvemmin, että sillä oli kiire, kun taas hallituksen etujen mukaista oli edetä hitaasti ja hallitusti. Kummallakaan osapuolella ei ollut varteenotettavia vaihtoehtoja päämääriensä saavuttamiseksi: hallitus tarvitsi poliittista kannatusta ja uskotavuutta, jotka olivat ANC:n hallitsemia vahvuuksia ja ANC pyrki voittamaan maan hallinnon Kansallispuolueelta itselleen. De Klerkin hallituksen poliittiset uudistukset pääasiassa helmikuusta 1990 eteenpäin olivat ponnahduslauta neuvottelujen ja keskinäisen taktikoinnin käynnistymiselle päämääränä osapuolten subjektiivisten, poliittisten ohjelmien edistäminen.

2. Vallan paradokseja

Neljä vuotta kestäneen neuvotteluprosessin tarkastelu valottaa, kuinka neuvottelijoiden taktiset valinnat saivat käytännössä uusia käännteitä

ja kuinka vaikeaa omien etujen ajaminen neuvottelutaktiikkojen kautta oli. Taktiset valinnat, jotka perustuvat subjektiivisiin käsityksiin valtasuhteista kussakin tilanteessa, ovat kaksinaisia. Osapuolet pyrkivät aktiivisesti manipuloimaan toistensa tulkintoja valtasuhteista kussakin tilanteessa ja osapuolet voivat vain toivoa käsitystensä tilanteesta olevan mahdollisimman paikkansapitäviä, koska tämä tieto luo perustan taktisille siirroille ja niiden seurauksille. Taktikat karkaavat neuvottelijoiden kontrollista juuri tästä syystä: taktikoinnin seuraukset pitemmällä aikavälillä eivät suinkaan aina ole ilmeisiä vaan säilyvät arvaamattomina ja kontingenteina niin neuvottelijoille itselleen kuin neuvottelujen tutkijoille. Vallan riippuvuusteoria selventää neljä vallan paradoksia:

Paradoksi 1: Valta perustuu "antamiseen"

Teorian mukaan neuvottelijoiden valta perustuu heidän keskinäiseen riippuvuutensa. Taktisesta näkökulmasta riippuvuussuhteen muuntelu on avain valtasuhteiden muuttamiseen. Paradoksi sisältää ajatuksen, että antamalla vastapuolelle jotain mitä se tavoittelee, osapuoli vahvistaa vastapuolen riippuvuutta ja näin ollen pönkittää omaa valta-asemaansa neuvottelusuhteessa. Neuvottelijoille onkin oleellista laskelmoida sellaisten myönnytysten varaan, joita vastapuoli arvostaisi mutta joilla olisi mahdollisimman vähäinen negatiivinen vaikutus antajan oman valta-aseman suhteen. Toisaalta neuvottelijat yrittävät kiristää vastapuolelta myönnytyksiä, jotka kohentaisivat heidän valtaansa. Vaihtoehtoisesti neuvottelijat voivat lisätä toistensa riippuvuutta pyrkimällä vähentämään vastapuolen nauttimia etuja muilta tahoilta, mikä on kuitenkin monimutkaisempi toteuttaa. Paradoksaalista on, että myönnytysten tekeminen ja tämän seurauksena valta-aseman heikkeneminen merkitsevät ehkä vain tilapäistä tappiota kyseiselle osapuolelle: myönnytys on samalla lisännyt vastapuolen riippuvuutta, mikä puolestaan voi pitemmällä aikavälillä vahvistaa myönnytysten antajan neuvotteluvallaa toisessa tilanteessa. (Lawler and Bacharach 1986, 201-202.)

Etelä-Afrikassa poliittinen muutos ja neuvottelut eivät liittyneet Kansallispuolueen syrjäyttämiseen vallasta, vaan hallitus ryhtyi neuvot-

teluihin muutosta edeltäneestä, suhteellisen valta-asemastaan. Muutosten toimeenpanijana hallituksen ensisijainen tehtävä oli "normalisoida" poliittinen pelikenttä, mikä merkitsi vanhojen sääntöjen revisiointia ja uusien luomista niiden tilalle. Poliittiset oikeudet ja vapaudet, jotka vuoteen 1990 olivat olleet viiden prosentin suuruisen valkoisen vähemmistön etuoikeus, oli määrä laajentaa koskemaan kaikkia eteläafrikkalaisia. Hallitus aloitti liberalisoinnin vuoden 1990 helmikuussa poliittisten puolueiden toiminnan ja poliittisten vankien vapautuksella. Nämä taktiset siirrot olivat osa laajempaa, koko 90-luvun alun jatkunutta uudistusten ketjua, joka tähtäsi esteiden poistamiseen perustuslakineuvottelujen tieltä. Tämä lähes kaksi vuotta kestänyt alustava neuvotteluvaihe oli erityisen tärkeä ANC:lle¹, jonka poliittisen toiminnan hallituksen apartheid-lainsäädäntö oli pakottanut maan alle 60-luvulla ja jonka poliittinen kilpailukyky riippui hallituksen reformien toimeenpanosta. (Tamminen 1998, 6, 48-49)

Laajakantaiset reformit asettivat epäilemättä muodollisia rajoituksia Kansallispuolueen mielivaltaiselle vallankäytölle. Oleellisilta osiltaan hallituksen valta säilyi kuitenkin koskettomana ja reformien saattoi päinvastoin olettaa vahvistavan hallituksen valta-asemaa ajan kuluessa: hallitus antoi ANC:lle enemmän poliittista liikkumavaraa mahdollistaen näin tasavertaisemman taktisen kilpajuoksun osapuolten välillä: samanaikaisesti myönnytykset ruokivat ANC:n riippuvuutta lisämyönnytyksistä ja siten myös hallituksesta. Liberalisointiohjelmansa vastaan hallitus peräsi ANC:ltä strategisia vastamyönnytyksiä. Se vaati ANC:tä

muuttamaan politiikkaansa muun muassa apartheidin vastaisen "aseistetun taistelun"² (Viljoen 1990, 43) ja kansainvälisten talouspakotteiden ylläpidon suhteen sekä ratkaisemaan, oliko se "vapautusliike" vai poliittinen puolue (Debates of Parliament, 12 October 1992, col. 11951).

Useimmat näistä vaatimuksista tähtäsivät eripuraisuuden lietsomiseen ANC:n ja sen kotisekä ulkomaisten liittolaisten välille, jotka muodostivat ANC:n vallan perustan. ANC:n siirtyminen poliittiseksi puolueeksi olisi merkinnyt taloudellisen avustuksen lakkautumista ulkomaisilta apartheidin vastustajilta ja olisi ajanut kuilun sen pitkäaikaiseen ja kiisteltyyn suhteeseen Etelä-Afrikan kommunistiseen puolueeseen (Laurence 1991). Ymmärretysti hallituksen painostus tähän suuntaan nostatti levottomuutta ANC:n kannattajien keskuudessa. Hallituksen yrityksistä huolimatta ANC sai pidettyä ideologisesti värikkäät rivinsä koossa ja estettyä liikkeen hajoamisen itsenäisiin puolueisiin. Hallitus pyrki myös ohjailemaan kansainvälisen yhteisön mielipidettä, jonka se onnistuikin kääntämään poliittisen suunnanvaihdoksen myötä suhteellisen vaivattomasti omalle puolelleen (Pahad 1990, 10). Mitä pakotteiden uudelleenarviointiin tuli, kansainvälisen yhteisön päätökset pysyivät tiukasti sidoksissa hallituksen konkreettisiin reformeihin. (Tamminen 1998, 74, 81,123)

Paradoksi 2: Vallankäyttö on vallan menettämistä

Neuvotteluteorian mukaan vallankäyttö perustuu pakottamiseen, millä tässä yhteydessä viitataan vastapuolen kustannusten lisäämiseen joko maksimoimalla vastapuolelta kiristettäviä myönnytyksiä tai vähentämällä sille tehtäviä myönnytyksiä. Neuvottelijan kyky tarjota vastapuolelle tiettyjä etuisuuksia pitää sisällään myös neuvottelijan mahdollisuuden evätä etuja. Paradoksaalista on, että pakottaminen voi tilapäisesti tuoda neuvottelijalle taktista etumatkaa mutta heikentää sen neuvotteluasemaa ajan kuluessa. Väitteen selitys perustuu edelliseen paradoksiin, jonka mukaan neuvottelija voi lisätä valtaansa antamalla vastapuolelle jotain, mikä vahvistaa toisen riippuvuutta. Sen sijaan jos neuvottelija pidättäytyy myönnytysten an-

¹ *Harare Declaration* oli ANC:n tunnettu siirtymäkauden ohjenuora, joka pyrki sanelemaan tahdin uudistus- ja neuvotteluprosessille. Ennen virallisten, kahdenkeskisten neuvottelujen alkua ANC edellytti hallitukselta kaikkien poliittisten vankien vapauttamista, ihmisten ja organisaatioiden vapaata poliittista toimintaa, sotilaiden poissiirtämistä mustien asutusalueilta, poikkeustilan kumoamista ja poliittisten teloitusten päättämistä. *The Harare Declaration 1989* teoksessa ANC: *7 Steps to Democracy: an ANC guide to the negotiations process*, Part 1. March 1993.

² ANC:n *armed struggle policy* (yksi apartheidin vastaisen taistelun peruspilareista) oli hallituksen mukaan väkivaltaa lietsovaa ja näin ollen neuvottelujen vastaista. *Debates of Parliament*, 2 April 1990. Col. 5383.

tamisesta, vastapuolen riippuvuus neuvottelijasta vähenee heikentäen neuvottelijan valtaosuutta. Johdonmukaisesti, pakkovallan käyttö voi olla tehokas tapa maksimoida myönnytykset lyhyellä aikavälillä, mutta sen haitat saattavat nousta esiin myöhemmässä vaiheessa.

Pahimmassa tapauksessa pakkovallan käyttö voi mennä liian pitkälle ja katkaista neuvottelusuhteen: etujen saanti toiselta voi tyrehtyä niin että vastapuoli mieluummin etsii tavoitteidensa saavuttamiseksi etuja vaihtoehtoista suhteista, tai vastapuoli voi hyökätä takaisin liian rajusti ja murentaa toisen vastarinnan. Tärkeä edellytys tämän paradoksin paikkansapitävyydelle on se, mitä vaihtoehtoja osapuolilla on keskinäisen neuvottelusuhteensa korvaamiseksi, koska sen mukaan määräytyy, kuinka riippuvaisia neuvottelijat ovat toisistaan. (Lawler and Bacharach 1986, 203-204)

Koska hallituksen potentiaalinen valta perustui sen mahdollisuuteen säännellä myönnytysten tekemistä poliittisten uudistusten muodossa ANC:lle, tähän liittyi myös epäsuora uhka käyttää pakkovaltaa ja evätä uudistusprosessin jatkuvuus, ellei ANC tee vastamyönnytyksiä. Neuvotteluissa pakkovallan käyttö hallituksen puolelta nousi selkeimmin esiin viivyteltäytaktikointina. Hallitus pyrki pitämään liberalisoinnin asteittaisena vastoin ANC:n kiirehdintää, jolle nopea eteneminen demokraattisen hallituksen muodostamiseksi oli tärkeää muun muassa siksi, että viivästykset murensivat muutosprosessin uskottavuutta ANC:n kannattajien keskuudessa epävakauttaen poliittista ilmapiiriä (Lekota 1990). ANC oli laskelmoinut päävastuun pelisääntöjen revisioimisen suhteen kuuluvan hallitukselle (Kathrada 1990), kun taas hallitus satoi liberalisoinnin tempon ANC:ltä saataviin vastamyönnytyksiin (Tamminen 1998, 55-56). Toisaalta uudistusten pitkittäminen pelasi hallitusta itseään vastaan muun muassa pitämällä yllä kansainvälisiä pakotteita. Ajalla pelailu viittasi myös suoranaiseen ANC:n provosointiin, minkä seurauksena ANC:n mielellään kovensi otettaan neuvotteluista esiintyen näin hallitukselle joustamattomana ja aggressiivisena neuvottelukumppanina (Tamminen 1998, 65-66, 68).

Ajalla pelailun mitätöimiseksi ANC:lla oli lukuisia vastataktiikoita kuten kannattajien

mobilisointi, lakkoilu ja uhkavaatimusten toimittaminen. Nämä toimivat pääasiallisesti yhtenäisyyden vakauttajana ANC:n ideologisesti heterogeenisen kannattajakunnan parissa, joka ensisijaisesti tuntui luottavan enemmän aggressioon kuin myönnytysten vaihtokuppaan edistyksen takaajana (Tamminen 1998, 64-68). Myös ANC:n pakkovallalla taktikoinnilla oli omat haittansa: neuvottelutyylillä oli tapana jyrkentyä tilanteissa, jolloin ANC:n sisäinen tasapaino oli koetuksella: esimerkiksi huhtikuussa 1991 ANC ajautui tilanteeseen, jossa painostus ruohonjuuritasolta pakotti johdon antamaan hallitukselle uhkavaatimuksen vastalauseena sille, että väkivaltaa ei saatu kuriin. ANC väitti hallituksen olevan väkivallan taustalla ja uhkasi vetäytyä neuvotteluista ellei hallitus tee huomattavia myönnytyksiä kuten erota tiettyjä vastuullisina pidettyjä ministereitä (ANC, April 1991).

Aggressiivisen neuvottelutyylin odotettiin olevan vastaus sisäisen yhtenäisyyden palauttamiseksi, kun taas pakkovallan käyttö on nimenomaan tehokkaimmillaan osapuolen ollessa vahvoilla neuvotteluissa (Tamminen 1998, 73). Hallitus pelasi itsensä taitavasti ulos niin syytöksistä kuin suuremmista myönnytyksistä ja käänsi ANC:n taktikoinnin omiksi taktisiksi pelivälineikseen. ANC:n aggressiivinen neuvottelutyylillä johti neuvottelujen juuttumiseen paikolleen, jolloin hallitus kiireesti käänsi kelkansa ajalla manipuloimisen suhteen: se syytti ANC:tä viivästelystä ja ryhtyi kiirehtimään neuvottelujen etenemistä. Lisäksi ANC:n aggressiivinen neuvottelutyylillä antoi hallitukselle tilaisuuden maalata ANC joustamattomaksi ja kaksinaismoralistiseksi neuvottelukumppaniksi, millä se tavoitteli negatiivista muutosta kansainvälisen yhteisön suhtautumisessa ANC:hen. (Debates of Parliament, 30 April 1991, col. 7158.)

ANC:n ja hallituksen neuvottelujen kontekstissa pakkovallan harjoittamisella oli kaksinainen vaikutus neuvottelijoiden valtasuhteelle. Huolimatta siitä, että pakkovallan käyttö kiihdytti kilpailua ja piti yllä nollasumma-asenteita neuvottelusuhteessa, kokonaisvalta ei kuitenkaan vähentynyt neuvotteluteorian esittämällä tavalla. Poikkeaman selittää, ettei ANC:llä tai hallituksella ollut varteenotettavaa korviketta

neuvottelusuhteelleen ja yhteistyölleen.

Käytännössä siis pakkovaltatatiikoihin turvautuminen ei päässyt etäännyttämään osapuolia toisistaan: vaikka neuvottelijat tilapäisesti onnistuivat ottamaan taktista välimatkaa toisiinsa, heidän oli enemmän tai myöhemmin tunnistettava, että lopputulos oli saavutettavissa ainoastaan yhteistyön eikä toistensa “ulospelamiseen” tähtäävän kilpailun kautta. Päinvastainen kehitys eli kokonaisvallan vähittäinen heikentyminen olisikin ANC:n ja hallituksen tapauksessa merkinnyt viime kädessä neuvottelujen keskeytymistä ja neuvottelusuhteen katkeamista sekä paluuta umpikuja-asetelmaan, mikä ei kiehtonut kumpaakaan osapuolta.

Paradoksi 3: Valtataistelulla voi olla yhdistävä, pikemminkin kuin etäännyttävä vaikutus neuvottelusuhteelle

Taktisen toiminnan ensisijainen tarkoitus on muuttaa valtasuhdetta vastapuoleen neuvottelijan omaksi eduksi, mikä on tehokkaimmin toteutettavissa muuntamalla vastapuolen näkemystä valtasuhteesta. Neuvottelijan käytettävissä olevat taktiset vaihtoehdot jakautuvat kahteen luokkaan: neuvottelija voi joko vahvistaa omaa valtaansa lisäämällä vastapuolen riippuvuutta siitä tai heikentää vastapuolta vähentämällä omaa riippuvuuttaan vastapuolesta. Esimerkiksi ANC näki paljon vaivaa taivuttaakseen kansainvälisen yhteisön pitämään yllä pakotteita, vaikka apartheidin rakenteet rapistuvat hallituksen liberalisoinnin myötä (Pahad 1990): pyrkimällä lisäämään hallituksen riippuvuutta ANC tavoitteli oman neuvotteluasemansa kohentamista.

Paradoksin merkitys piilee siinä, mikä taktiikan kategoria vallitsee osapuolten neuvottelusuhteessa: neuvottelijat voivat keskittyä joko toistensa vallan heikentämiseen tai itsensä vahvistamiseen. Vastapuoli voi puolestaan vastata tiettyyn taktiikkaan täsmäämällä sen samaan luokkaan kuuluvalla taktisella valinnalla tai esittämällä sen valitsemalla vastakkaiseen luokkaan kuuluvan taktiikan. Optimaalisesti taktinen vuoropeli ylläpitää neuvottelusuhteen ja palauttaa *status quon*. Neuvotteluteoria esittää, että ajan myötä osapuolten keskinäistä riippuvuutta tukevat taktiset valinnat nostavat neuvottelijoiden riippuvuuden summaa eli kokonais-

valtaa neuvottelusuhteessa. Tämän oletetaan vahvistavan todennäköisyyttä, että neuvottelusuhde säilyy ja neuvottelut päätyvät sopimukseen. (Lawler and Bacharach 1986, 205-206).

Poliittisen asetelman bipolaarisuus Etelä-Afrikan tapauksessa pakotti neuvottelijat yhteistyöhön.

ANC:n ja hallituksen yritykset liittoutua muiden poliittisten voimien kanssa parantaakseen valta-asemiaan suhteessa toisiinsa eivät olisi parhaimmillaankaan yltäneet niiden neuvottelusuhteen korvaamiseen. Vaihtoehtojen puute toi selkeyttä konfliktiareenan kehyksiin ja neuvottelun rajoihin, mutta kiihdytti toisinaan osapuolten kilpajuoksua ja oman edun ajamista. Vaikka neuvottelut ja toivo sopimuksen synnystä välillä näyttivät kariutuneen, taktinen vuoropeli näytti tuovan osapuolet neuvottelupöydän ääreen entistä motivoituneempina. ANC:n huhtikuisen uhkavaatimuksen toimeenpanemisen seurauksena neuvottelut ajautuivat väkimmäiseen umpikujaan ANC:n vetäytyttyä epävirallisesti neuvotteluista.

Heinäkuussa 1991 hallitus puolestaan joutui epäsuotuisaan valoon selvittämään suhdettaan *Inkatha Freedom Party* (IFP) -puolueeseen (ANC:n kovin kilpailija mustan väestön kannatuksesta), kun paljastui, että hallitukselta oli siirtynyt rahaa IFP:n tilille. Vaikka kyse oli suhteellisen pienestä rahasummasta, skandaali oli hallitukselle erityisen kiusallinen siinä mielessä, että mustien keskuudessa lietsova väkivalta oli liittynyt useimmiten ANC:n ja IFP:n kannattajien keskinäisiin yhteenottoihin. ANC käytti hyväksi todistusaineistoa rahansiirrosta ja yhdisti sen tarkoittamaan hallituksen pyrkimystä kukistaa ANC tukemalla IFP:tä ja näinollen väkivaltaisista yhteenottoja niiden välillä (ANC, July 1991, 27). Vaikka olisikin voinut olettaa ANC:n entistä suuremmalla syyllä pysyttäytyvän pois neuvotteluista protestina hallituksen “likaiselle pelille”, skandaali päinvastoin sai ANC:n kiirehtimään neuvotteluista ja toi siis ulospääsyn sitä edeltäneeseen umpikuja-tilanteeseen. Tämä varmisti osapuolten yhteistyön jatkuvuuden: hallituksen uskottavuuden horjahdus tarjosi ANC:lle taktista pääomaa, minkä se halusi viivyttämättä hyödyntää neuvottelupöydässä. (Tamminen 1998, 85, 95-96)

Vastaavanlaiset, pakkovallan käytön myötä esiin nousevat keskeytykset ja katkokset olivat

tilapäisiä ja molemmat osapuolet ymmärsivät että yhteistyön täytyi jatkua. Oman valtapotentiaalain rajojen hyväksyminen yrityksen ja erehdyksen kautta hämärsi vähitellen hegemonisten päämäärien tavoittelua. Näin ollen voisikin väittää, että ANC:n ja hallituksen tapauksessa vallankäyttö pitkällä aikavälillä jossakin mielessä selkeytti osapuolten käsityksiä oman valtansa rajallisuudesta ja nollasummapelin tuloksettomuudesta jättämällä neuvottelijoille niukasti vaihtoehtoja yhteistyösuhteen vahvistamisen ja keskinäisen riippuvuuden hyväksymisen ohella. Heikkojen vaihtoehtojen ja vahvan sitoumuksen yhdistelmä alkoi ruokkia taktista toimintaa, joka vahvisti neuvottelijoiden riippuvuussuhdetta.

Paradoksi 4. Heikompi valta-asema voi tuoda osapuolelle taktista etumatkaa

Riippuvuus neuvottelusuhteessa määräytyy vaihtoehtoisten neuvottelusuhteiden ja neuvotteluun lopputulokseen sitoutuneisuuden kautta. Osapuolen, jonka vastustajalla on huonot vaihtoehdot ja vahva sitoumus, oletetaan olevan paremmassa valta-asemassa. Vaihtoehtojen niukkuus on epäilemättä heikkoutta, mutta myös vahvalla sitoumuksella voi olla ristiriitaisia seurauksia neuvottelijan valta-asemalle. Koska puolueen vahva sitoumus päämääräänsä tekee sen riippuvaisemmaksi vastapuolesta, puolue joka on vähemmän sitoutunut on vahvemmassa asemassa ja voi käyttää hyväksi vastapuolen riippuvuutta itsestään. Kuitenkin päämäärään sitoutuneempi osapuoli on todennäköisesti halukas taistelemaan tavoitteidensa puolesta, mikä merkitsee, että tässä suhteessa neuvottelijan taktisen toiminnan täytyy olla intensiivistä ja ovelaa, jotta se voisi voittaa heikkoutensa vastapuoleen nähden (Bacharach ja Lawler 1984, 64).

Tähän perustuen paradoksi sisältää ajatuksen, että vahvasti päämäärään sitoutunut ja näin ollen heikompi osapuoli voi päätyä taktisesti parempaan asemaan myöhemmässä vaiheessa olettaen, että toinen osapuoli saattaa taipua enemmän kuin mitä sen valta-asema edellyttäisi. Joustavuus on mahdollista, jos osapuoli pitää myöntymisen kustannuksia vähäisinä ja jos se voi odottaa hyötyvänsä siitä myöhemmässä vaiheessa: osapuoli voi laskea vastavuoroisuus-

den varaan ja odottaa myönnytystensä helpotettavan myönnytysten saamista vastapuolelta toisessa tilanteessa. Lisäksi taipuminen saattaa parantaa osapuolen imagoa reiluna neuvottelijana, mikä edelleen voi vahvistaa sen neuvotteluasemaa. (Lawler ja Bacharach 1986, 207-208).

ANC:n esimerkki osoitti, että heikompi, vahvaan sitoumukseen nojaava valta voi osoittautua eduksi. ANC:n sitoumus demokraattisen sopimuksen saavuttamiseksi mahdollisimman nopeasti oli kiistaton. Kun päämäärä oli saavutettavissa vain tekemällä yhteistyötä hallituksen kanssa, ANC oli riippuvainen hallituksen etenemistahdistista ja oli tässä mielessä oletettiin heikommassa asemassa neuvottelusuhteessa. Muutoksen tavoittelijana ANC:n täytyi kamppailla peräänantamattomasti sellaista vastapuolta vastaan, joka tavoitteli hidasta prosessia: ANC pyrki värikkään taktisen toimintansa kautta ylittämään heikkoutensa päämäärään sitoutuneisuuden ja kiirehdyttämisen suhteen.

Ensimmäinen monipuolue-neuvottelufoorumi *Convention for Democratic South Africa* (Codesa 1) kokoontui joulukuussa 1991 ja varsinaiset neuvottelut käynnistyivät vuoden vaihteen jälkeen. Toukokuuhun 1992 mennessä neuvottelijat olivat teknisesti päässeet lähelle sopimuksen syntymistä, mutta nollasummapelin hengessä kumpikaan ei ollut valmis ottamaan vastuulleen viimeistä, ratkaisevaa myönnytystä, joka liittyi tarvittavien äänimäärien prosentiosuuksiin uuden perustuslain hyväksymiseksi³. Periksiantopuolin tai toisin olisi leimattu heikkoudeksi, eivätkä osapuolet olleet valmiita "kasvojensa menetykseen" neuvottelujen loppusuoralla (Van der Merwe 1992). Neuvottelut päättyivät umpikujaan toukokuun puolivälissä ja turhautuneisuus kuukausien työn tuloksettomuudesta huipensi taktinen kamppailun seuraavina viikkoina: ANC maksimoi painostustaktiikkojensa käyttöönoton pakottaen hallituksen "puolusteluvaihteelle".

Poliittinen kamppailu ja oman edun tavoittelu oli vähällä riistäytyä hallinnasta: kesäkuun Boipatongin massamurha oli seurausta yleisestä

³ ANC:n viimeinen tarjous oli perustuslain hyväksyminen 70 prosentilla äänistä, kun taas hallitus vaati kolmen neljäsosan enemmistöä. *Business Day*, 15 May 1992

ilmapiiriin hermostuneisuudesta. Hallitus joutui vastaamaan syytöksiin mm. poliisivoimiensa osallisuudesta välikohtaukseen, mitä ANC piti hallituksen taktikointina muutosprosessin kariuttamiseksi. (ANC 1992, 3-4, 6.) Aktiivinen syytösten mitätöiminen oli työlästä ja suhteellisen tuloksetonta neuvottelujen edistämisen suhteen. Pätevät argumentit ja loputon puolustelu palauttivat valtatasapainon osapuolten välille, mutta hallitus tavoitteli palauttavansa yliotteen neuvottelujen kulusta itselleen. Merkittävä käänne sen neuvottelustrategiassa tapahtui heinäkuussa, kun se oma-aloitteisesti antoi periksi ANC:n vaatimukselle Codesan umpikujaan tuoneesta prosenttiosuus-kiistasta (De Klerk 1992).

Hallituksen aktiivisemmin ajamaa myönnytysten tekemistä vastavuoroisuuden toivossa voidaan pitää tuloksena ANC:n taktisen toiminnan intensiivisyydestä: paine pakotti hallituksen ajattelemaan vaihtoehtojaan noustakseen takaisin jaloilleen. Se laskelmoi selviytyvänsä tilanteesta paremmin antamalla periksi kuin vastustamalla, mikä tietenkin oli tervehtynyt johtopäätös ANC:lle. Taipuminen painostuksen alla oli tarkoin harkittua, josta osoituksena oli, että hallitus pyrki keskittämään ja ajoittamaan myönnytysten tekemisen tilanteisiin, jolloin se näytti toimivan vahvuudesta eikä heikkoudesta. Jos hallitus olisi myönnytyksillä vaarantanut oman valta-asemansa, neuvottelutyö olisi koventunut ja aloitteellisuus tyrehtynyt, kuten Codesan loppuhetkillä kävi ANC:n yrittäessä painostaa Kansallista puoluetta kriittisiin myönnytyksiin uuden skandaalin esiinnousun yhteydessä. (Tamminen 1998, 126-127).

Perustuslakikiistaan periksi antaminen käynnisti taktisten myönnytysten ketjun, jonka taustalaskelmointi oli oman valta-aseman pönkittäminen pitemmällä aikavälillä siinä missä aggressiivinen lähestymistapa välitöntä valtaheilahdusta tavoiteltaessa. Hallitus pelasi pallon ANC:n kenttään, jonka se odotti ottavan avosylin vastaan tärkeät myönnytykset ja joutuvan ennen pitkää vastaamaan niihin omilla myönnytyksillä varmistakseen hallitusten myönnytysten jatkuvuuden ja neuvottelujen ripeän edistyksen. Hallituksen suunnanvaihdosta saattoi toisaalta edesauttaa, että ANC:n johto ajoittaisista uhkailuista huolimatta sitoutui konfliktin

päättämiseen neuvottelujen kautta (Ramaphosa 1992). Merkittävintä oli, että neuvottelijat pääsivät eroon negatiivisesta kilpailun noidankehästä: myönnytysten vaihdon käynnistyminen mahdollisti molemminpuolisen edun tavoittelun.

3. Satunnaisuuden ymmärtäminen ja hyväksikäyttö

Paradoksit auttavat ymmärtämään taktisen vuoropelin monimutkaisuutta. Ne tuovat esiin neuvottelijoiden taktisen laskelmoinnin satunnaisuutta osoittamalla, miten taktisilla valinnoilla voi olla joko positiivisia tai negatiivisia seurauksia osapuolten neuvotteluasemille myöhäisemmässä vaiheessa. Käytännön tilanteissa tämä merkitsi, että neuvottelijoilla oli vaikeuksia edetä suunnitelmien mukaan kohti omia tavoitteitaan. Paradoksi "valta perustuu antamiseen" oli relevantti koko neuvottelujen ajan. Koska neuvottelut ovat paljolti antamista ja ottamista, paradoksin seurauksilta ei välttynyt kumpikaan osapuoli, joskin molemmilla oli ensimmäisten vuosien aikana vaikeuksia laskelmoida antamisen etujen varaan.

Taktikointi, joka on tunnistettavissa kuuluvaksi toiseen paradoksiin "vallankäyttö on vallan menettämistä", oli vahvasti esillä neuvotteluissa vuodesta 1990 vuoden 1992 puoliväliin saakka. Tämän mukainen negatiivinen taktikointi piti yllä nollasumma-asenteita sulkien pois mahdollisuuden yhteisesti hyväksyttävissä olevasta päätöksestä. Kuitenkin neuvottelusuhteen korvaamattomuus varmisti, että pakkovaltataktiikat eivät etäännyttäneet osapuolia toistaan, jotka päinvastoin oppivat luotimaan kiperissäkin tilanteissa. Vaikka takaiskut ja neuvottelujen taantuminen lisäsivät epävarmuutta lopputuloksen suhteen, ne toisaalta toivat selkeyttä osapuolten strategiaan laskelmiin ja mahdollisuuksiin.

Pakottavien taktiikkojen kyseenalaiset tulokset ja keskinäisen yhteistyön välttämättömyys konfliktin tuomiseksi rauhalliseen päätöksen ohjasi osapuolia vähitellen yhteistyön vakauttamiseen. Näin kolmas paradoksi ("valtataistelulla voi olla yhdistävä pikemminkin kuin etäännyttävä vaikutus neuvottelusuhteelle") tuli selkeästi esille neuvotteluprosessin edetessä. Tämän mukaisesti viimeinen vallan paradoksi

(“heikompi valta-asema voi tuoda osapuolelle taktista etumatkaa”) vallitsi asetelmaa nollasummapelistä muuttuvan summan peliin siirtäessä vuoden 1992 keskivaiheilla. Nollasummapelin aikana myönnösten tekeminen oli ollut jokseenkin takkuista, koska se mahdollisesti asetti vaakalaudalle myöntäjän imagon. Neuvottelutyylin vaihtuessa osapuolten oli mahdollista nähdä myöntymisen potentiaaliset edut ja laskelmoida taktisia siirtojaan sen varaan sekä edetä neuvotteluissa.

Neuvottelutilanteessa siirtymä nollasummapelistä muuttujasummapeliin oli kuitenkin kompleksi prosessi. Nollasummapelin mukainen totaalista voittoa tavoitteleva taktikointi Etelä-Afrikan valtatasapaino-asetelmassa viivästytti neuvottelujen edistymistä. Vastoin odotuksia käytännön tilanteet osoittivat, että oman valta-aseman kohentaminen ei välttämättä tarkoittanut etumatkan saavuttamista vastapuoleen tai vastapuolen valta-aseman heikkenemistä: päinvastoin, valta neuvottelusuhteessa oli muuttuja, mitä vallan paradoksaaliset seuraukset korostivat. Kun nollasummapelissä voittaminen perustuu täydelliseen laskelmointiin, Etelä-Afrikan neuvottelu- ja poliittisen muutostilanteen yhteydessä täydellinen laskelmointi oli neuvottelijoiden saavuttamattomissa ja ennustamispyrkimykset päättyivät mitä satunnaisimpiin käännteisiin. Nollasummapelin tuloksettomuus edesauttoi neuvottelijoita tunnistamaan vallan satunnaisuuden muotoja ja kääntämään vallan paradoksaalisia seurauksia edukseen.

Kontingenttius sekoitti neuvottelijoiden pyrkimykset rakentaa koherentti ja selkeä taktinen suunnitelma päämääriensä saavuttamiseksi ja operoida sieltä käsin. Taktisen pelin uudelleenarviointia ja revisiointia tarvitaan jatkuvasti, sillä mitä yhteensopivampia osapuolten taktiset suunnitelmat ovat, sitä parempia ovat niiden mahdollisuudet ylläpitää valtatasapainoa ja lopputuloksen ennustamattomuutta. Taktiikkojen käyttöönottohetkellä osapuoli ei voi varmuudella tietää, kuinka vastapuoli tulkitsee ne ja reagoi niihin, ja tuottavatko taktikat toivotun tuloksen vai jotain muuta. Taktisen toiminnan kaksiselitteisyys viittaa potentiaalisen valtaedun tuomiseen sekä taktiikan käyttäjälle että sen kohteelle. Tilanteen käännteet edellyttävät nopeita siirtoja, milloin helposti jotain oleellista jää huomaamatta ja taktinen siirto saattaa kään-

tyä vasten tarkoitustaan. Lisäksi ovela vastustaja voi manipuloimalla taktiikan eri puolia kääntää mahdollisen valtatappion edukseen tai vahvuudekseen. Koska eri taktiset valinnat ovat yhteenkietoutuneita, lopulta taktiikkojen paradoksaaliset seuraukset voivat johtaa uusiin paradokseihin. Tämänkaltaiset ennalta arvaamattomat liikkeet olivatkin varsin tavallisia Etelä-Afrikan monikerroksisessa konfliktiasetelmassa. Yleistäen voi sanoa, että mitä pitemmälle osapuolten taktiset laskelmat ylsivät, sitä alttiimpia ne olivat satunnaisuuksille.

Kansallispuolueen ja hallituksen neuvottelujen analysointi nosti lopulta esiin uuden paradoksin. Sen mukaan epävarmuus neuvottelujen luonteessa oli osapuolille potentiaalinen vallan lähde. Osapuolten välinen valtatasapaino, joka oli ohjannut heidät umpikujaan 1980-luvun lopulla, kertoi osapuolten ja edessä olevan valtatappailun tasavertaisuudesta: nimenomaan tämä houkutteli osapuolet kilpailemaan neuvottelujen välityksellä. Valta-symmetrian ja prosessin arvaamattomuuden ylläpidosta muodostui perustavanlaatuinen tekijä osapuolten taktisen pelin taustalla. Jos etumatkan saavuttaminen vastapuoleen ei ollut mahdollista, osapuolet pyrkivät palauttamaan valtatasapainon. Siinä missä toinen pyrki irrottautumaan valtatasapainosta ottamalla harppauksen eteenpäin, toinen taktikoi tehdäkseen yrityksen tuloksetto-maksi säilyttääkseen valtatasapainon ja välttääkseen subjektiivisesti epäsuotuisat valtaheilahdukset.

Vastataktikointi oli pääasiassa menestyksekkästä, sillä neljän vuoden neuvotteluprosessi ei tuonut selvää vinoutumaa valtasuhteisiin. Tämä puolestaan oli osoitus ovelasta neuvottelutaidosta: osapuolet joutuivat jatkuvasti tulkitsemaan toistensa taktisia siirtoja, mikä toisaalta pakotti heidät muuntelemaan omia suunnitelmiaan ja siirtojaan joustavasti ja johdonmukaisesti. Vaikka epävarmuus oli neuvottelijoille siinä mielessä rasite, että kilpajuoksu saattaisi viime metreillä tuoda voiton vastapuolelle tai pahimmassa tapauksessa vaarantaa sopimuksen synnyn, se samalla kannusti neuvottelijoita investoimaan taktisen toiminnan tehostamiseen. Osapuolten taktisen nokkeluuden tasapuolisuus piti yllä valtapelin houkuttelevuutta säilyttämällä neuvottelujen tuloksen avoimena. (Tamminen 1998, 192-193).

Kun neuvotteluprosessin epävakaus lisäsi osapuolten kannattajien piirissä levottomuutta, neuvottelupöydän ääressä taktinen valppaus ja toiminta kiihtyi. Epävarmuutta osattiin taitavasti hyödyntää neuvottelutaktiikoissa myönnytysten kiristämiseksi vastapuolelta. Kun neuvottelijoita ruohonjuuritasolta painostettiin konfliktin päättämiseen nollasummapelin hengessä, käytännössä valtatasapaino ei jättänyt neuvottelijoille muuta vaihtoehtoa kuin epävarmuuden hyväksymisen ja ratkaisuun pyrkimisen tasa-puolisista asemista. Neuvotteluprosessin satunnaisuus ja sen tuottamat välikohtaukset kuten umpikujat, väkivalta ja skandaalit, saattoivat tilapäisesti jarruttaa neuvotteluita ja horjuttaa neuvotteluareenaa alhaaltapäin. Samanaikaisesti ne kuitenkin lisäsivät neuvottelijoiden painetta edistystä tehtävässään auttaen heitä keskittymään olennaiseen eli neuvottelusuhteen vahvistamiseen ja sopimuksen takomiseen. Tämä tukee argumenttia, että ANC:n ja hallituksen taktisessa vuoropelissä käännteillä, jotka lisäsivät epävarmuutta neuvottelujen tuloksesta, ei ollut ainoastaan negatiivisia seurauksia kuten osapuolet itse sekä ulkopuoliset neuvottelujen tarkkailijat sen tavallisimmin tulkitsivat. Zartman väittää, että Etelä-Afrikan neuvotteluprosessin tärkein opetus oli nimenomaan, että katkokset ja keskeytykset olivat normaaleja ja tervetulleita (Zartman 1995, 170).

Toimintatilanteessa epävarmuus vaikutti neuvottelijoille tuhoisalta, mutta antoi vauhtia uudelle taktikoinnille sen sijaan että neuvottelijat olisivat passivoituneet ja luovuttaneet yrittämisen.

Olen tässä artikkelissa käyttänyt vallan keskinäisen riippuvuuden teoriaa työkaluna ANC:n ja Kansallispuolueen neuvotteluprosessin rekonstruoinnissa. Teorian kautta olen pyrkinyt jäsentämään neuvotteluosapuolten monimutkaista taktikointia ja valottamaan sen paradoksaalisia ilmenemismuotoja. Mielenkiintoista on, että siinä missä teoria onnistuu tuomaan selkeyttä taktikoinnin etenemiseen, se toisaalta auttaa saamaan esiin uusia ongelmia taktikoinnin ennustettavuuden suhteen. Poliittisen muutosprosessin yhteydessä tämän taktikoinnin kontingenttiuden voi olettaa nousevan esiin vieläkin radikaalimmin kuin teorian perinteisessä sovelluskohteessa, työmarkkinakonflikteissa. Tulkinta nosti esiin, että neuvottelijoiden tak-

tin laskelmointi ei eliminoi valtapelin arvaamattomuutta, mutta voi muuttaa odottamattomat käännteet ja epävarmat tilanteet mahdollisuudeksi edistää valtapyrkimyksiä.

LÄHTEET

- ANC: *Open letter to State president de Klerk and his Cabinet from the National Executive Committee of the ANC*, 5 April 1991. *The Star*, 9 April 1991.
- ANC: *Resolutions on Strategy and Tactics*. ANC National Consultative Conference, Report. July 1991.
- ANC: *Transition to Democracy: Report of the Special Commission on Negotiations to Plenary*. ANC National Policy Conference, 28-31 May 1992.
- Bacharach, Samuel, B & Lawler, Edward, J. (1984): *Bargaining: Power, Tactics and Outcomes*. Jossey-Bass, San Francisco.
- Business Day, 15 May 1992.
- De Klerk, F.W.: *Letter to Mr. Nelson Mandela, President of the ANC, from the State President*, 2 July 1992.
- Debates of Parliament*, 2 April 1990.
- Debates of Parliament*, 30 April 1991.
- Debates of Parliament*, 12 October 1992.
- Johnson, Shaun: Why it's not yet party time. *The Star*, 11 October 1991.
- Kathrada, Ahmed: New terrain of struggle. *Indicator SA*. 7:2, Autumn 1990.
- Laurence, Patrick: Fall-of in funds foreseen if ANC becomes party to pressure. *The Star*, 23 September 1991.
- Lawler, Edward, J & Bacharach, Samuel, B: Power Dependence in Collective Bargaining. *Advances in Industrial Labour Relations*, vol. 3, 1986, 191-212.
- Lekota, Terror: Interview with *Weekly Mail*, 16.3.1990, republished in *JFJ Newsletter - Pesach* 1990.
- Pahad, Aziz: Assessing round one. Interview with the *New Era*. 5:2, March 1990.
- Ramaphosa, Cyril: Closing Address on 31 May 1992 at the National Policy Conference.
- Tamminen, Marjo (1998): *Contingencies of Political Transition in South Africa 1990-1994: An Analysis of Tactical Bargaining Between the African National Congress and South African Government*. Pro gradu-työ, Jyväskylän Yliopisto.
- Van der Merwe, Stoffel: What went so wrong. Interview with *Weekly Mail*, 26 June 1992.
- Viljoen, Gerrit: Calculated risks. Interview in *The Leadership*, 9:2, March 1990, 43.
- Zartman, I. William (1995): Negotiating the South African Conflict. Teoksessa Zartman, I.W. (ed.): *Evasive Peace: Negotiating an End to Civil Wars*. The Brookings Institution, Washington D.C.